

MİLLÎ MÜCADELE'DE İNGİLİZ BASINI II - 1920-1923*

Sevr'den Lozan'a

Prof. Dr. ERGÜN AYBARS

GİRİŞ :

Aynı konunun birinci bölümünü (1919-1920) 1987 yılında düzenlenen "Uluslararası Atatürk Sempozyumu"nda sunmuştum. The Times, The Observer ve Manchester Guardian Gazeteleri'nde yaptığım incelemeler dayanarak 1919-1920 yılları arasında bu üç önemli İngiliz gazetesinin Millî Mücadele'yi ve Mustafa Kemal'i değerlendirmesini ortaya koymaya çalıştım. Bu gazetelerin kamuoyu üzerindeki etkisi oldukça önem taşımaktadır. Bu tebliğimde* ise Orta Doğu ve Manda Sistemlerine verdiği önem ve bu konuda etkili yorumları dolayısıyla özellikle önemli bir haftalık politik dergi olan New Statesman'ı seçtim. Dergi'nin 1920-1923 sayılarını inceledim. Daha önce incelediğim diğer gazetelerle birlikte kıyaslamasını ayrıca ileride yapmaya çalışacağım. Diğer İngiliz günlük gazetelerinde Millî Mücadele'ye çok önem verilmediğini görmekteyiz. Örneğin *Daily Mail*'in bu üç yıl içinde Millî Mücadele'ye ayırdığı yer bir kaç haberi geçmemektedir¹. Araştırmamda The New Statesman dergisini seçmemin bir sebebi de, derginin yalnızca politik ağırlıklı olması, Türkiye sorununu Orta Doğu sorunu içinde ve petrolün taşıdığı önemle ilgili olarak ve ilişkilerini ele olarak yorumlamasıdır.

İngiltere'nin çıkarları doğrultusunda, basının Türkiye'deki Kemalist hareketi nasıl değerlendirdiğini daha önceki tebliğimde belirtmiştim. İngiltere daha Mondros sonrası Türkiye'yi parçalamayı kararlaştırmıştı. Sevr'in imzalanmasından önce yayınlanmış bulunan "The Waverley New Era Atlas And Gazetteer" in² South Western Asia bölümünde Trakya ile İzmir-

* Bu bildiri, 5-9 Eylül 1990 tarihleri arasında Ankara'da toplanan "XI. Türk Tarih Kongresi"nde sunulmuştur.

¹ Daily Mail'in 1920-1921 yılları arasındaki sayılarında Türkiye'ye ayrılan haberler yok denecek kadar azdır. Nepal'de çıkan ayaklanma veya bir İngiliz'in Everest'e tırmanışı çok büyük ilgi görmektedir. Bunun yanında İrlanda sorunuyla ilgili haberler de az yer tutmaktadır.

² The Waverley, New Era Atlas and Gazetteer, Second Edition 1920 p.97, 101, 103. Ek.1.

Aydın-Manisa Yunanistan'a veriliyor; Doğu Anadolu'da Ermenistan ile Hakkâri ilinde bir Kürdistan kuruluyor, buranın güneyi ile Mezopotamya, Suriye, Ürdün, Suudi Arabistan geniş Arap toprakları olarak gösterilirken, Doğu Akdeniz şeridi ise Arabistan'dan ayrı renkte gösteriliyor. Dolayısıyla Millî Mücadele ve Mustafa Kemal hareketi, İngiltere'nin çıkarlarına dayanan bu ön yargılı kararları bozduğu için İngiltere'de özellikle Lloyd George'un politikası üzerinde şok etki yarattı.

Yunan Harekâtı:

The New Statesman³ 3 Temmuz 1920 tarihli nüshasında⁴ Yunanlılar'ın İzmir'den Anadolu'ya doğru Kuzey ve Doğu yönünde yaptıkları ileri harekâtın, Mustafa Kemal Paşa'ya karşı başarıyla sürdüğünü, Türk kuvvetlerinin morallerinin çöktüğünü, malzeme ve silâh yönünden yetersiz olan Türklerin yenilgisinin kolay olduğunu açıklıyordu. Mustafa Kemal, hareketinin sona ermeyeceğine, Avrupalı devletlerin açık ve net bir politikada birleşmelerinin gereğine değinen dergi, Yüksek Konsül'ün kabiliyetsizliğinin Orta Doğu'daki diğer bütün sorunlar gibi, Mustafa Kemal'i kendiliğinden yarattığını ve onbeş gün önce olduğu gibi iki seçenekle karşı karşıya bulunulduğunu belirtiyor: "Birincisi -kötü olan- Mustafa (Kemal) ile vuruşmak ve gelecekte kör talihe güvenmektir. Diğeri ise Türk anlaşmasındaki düşmanca hataları, kesin olarak samimi şekilde tanımak ve onların haklarını kabul etmektir. Konsül kuşkusuz kötü alternatifi seçti diyerek, Paris'te hazırlanmakta olan ve Sevr'de imzalanmaya hazırlanan Türk barışı konusunda gerçekçi bir yorumda bulunan dergi, Türkiye ile uzlaşma arzu eden Fransız kamuoyu⁵, maceraya daha kayıtsız, Yunanlılardan nefret eden İtalyanların ise yapacak bir şeyleri olmadığını, bu şartlar altında Türk Heyeti'nin (Osmanlı Hükümeti Temsilcileri) son arzularını belirttikten sonra anlaşmayı kabul edeceğini belirtiyor. Dergi, Türklerin Doğu Trakya ve İzmir'in kaybına razı olamayacağını, bu sebeple milliyetçilerin bu anlaşmayı protesto ettiğini, Doğu Trakya'nın Yunan olduğunu düşünerek bir hediye olarak Yunanistan'a verilmesini, Yüksek Konsül'ün sık sık karar değiştirerek yaptığı hatalarından biri olduğunu, geri dönülmek üzere hataların düzeltilmesinin akılcı ve sıkıntıları yeneceğini ileri sürüyor.

³ A. Weekly Reviw of Politics and Literature.

⁴ New Statesman (N.S) s.1

⁵ Antep, Urfa, Maraş, Adana Çatışmaları Fransız kamuoyunu etkilemişti. Bk: Yahya Akyüz, Türk Kürtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, Ankara 1988.

İngiltere'nin Mezopotamya Mandaterliği:

"Bizim Mezopotamya Mandaterliğimiz"⁶ başlıklı uzun yazısında Orta Doğu'nun bu petrol bölgesinin İngiltere için olan hayati önemini ortaya koyuyor. Mezopotamya konusunda alınan kararların yakında parlamentodaki havayı yumaşatacağını, kamuoyunun orada çok sayıda asker bulundurulmasından rahatsız olduğunu, uzun sürecek işgal için bir milyon pound istenmesinin tedirginlik yarattığını belirten dergi, özellikle Kuzey Mezopotamya'da süren çatışmalardan endişe ile söz etmekte, şu veya bu yerlerde yapılan çatışmalarda karşı taraftan (100 Arap, 35 Arap öldürüldü) gibi haberlerin bölgede İngiliz yönetiminin etkili olması açısından önem taşımadığını ve "Türklerin şiddetli tiranlığı" şeklindeki propagandaların da büyük abartma olduğunu ileri sürdükten sonra; "*Türkler o kadar kötü yönetmemişlerdir*. Sultan'ın emirleri, Arapların sürekli söylediği gibi Bağdat'ın güneyine geçmemiştir. Vergilendirme zalimce değildir ve sistem varolan bir rejimin zorunlu olarak uygulanmasıdır" diyor. Dergi savaştan önce burada bir reform başladığını, bunun Avrupalılığa Osmanlılıktan daha çok karşı olduğunu, Reformcuların "Bizim krallığımız tamamen Osmanlı yönetiminde ayyıldızlı bayrağın altında olacaktır ve yabancılara hiçbir taviz verilmeyecektir" şeklinde karar aldığını ve partinin programının, Arap haklarını tanıyan bir yerel yönetim istediğini ve Arap veya Müslüman bir yönetim değil, etkin bir yönetim tercih ettiklerini hatırlatarak; savaş sırasında Arap Ulusal Hareketi'nin bir güç haline geldiğini, bir Mezopotamya Arap İmparatorluğu'nun veya Hicaz Prensi'nin öncülüğünde, Arap Devleti'ne tepkisi olan güçlerle Şam'da Arap egemenliğine dayanan bir Arap yönetiminin kabul edilebileceğini belirtiyor, İngiliz kamuoyu ise bu işlerin İngiltere'nin çıkarına mı yoksa Mezopotamya için mi yapıldığını soruyor diyordu.

Sir Henry Mc Mahon ile Şerif arasındaki uzlaşmalarda Bosna ve Bağdat vilayetlerinin -ki bunlara Mezopotamya'nın üçte ikisinden çoğunu içeriyor. Arap bağımsızlık bölgesinden çıkarıldığını, İngiltere'nin Bağdat ve Güney Mezopotamya'yı almasının kabul edildiğini, Sykes-Picot Anlaşması'nın da bunu içerdiğini belirten dergi, son anlaşmalarla zaten şekillenmiş bulunan emperyalist tabloya uygun olarak İngiltere ve Fransa'nın kendi bölgelerine yerleştiğini, Fransa'nın Musul'da çıkar talep ettiğini petrolün önemine dikkati çekerek hatırlatıyor. Dergi'nin yorumuna göre, Milletler

⁶ The New Statesman 10 Temmuz 1920, s.384-385.

Cemiyeti Sözleşmesi'nin 22. maddesinde önceden Türk İmparatorluğu'na ait olup, bir gelişmeye ulaşmış topluluklar bağımsız ulus olarak tanınacaktır" şeklindeki hükmün, Mezopotamya sorunu için bir romantizm sergilemekte, Arap dünyasındaki durum Mezopotamya ulusu ise bir hayaldir. Dicle kenarında oturanlar Kut ve Nasiriyah'ı çevreleyen soyguncu kabileler, Musul çevresindeki göçmen gruplar Sadun'un emrindeki Kurna yukarısındaki Muntafik Konfederasyonu, Shat-et-Arabian'ın İran tarafından Muhammerah Şeyhi'ne destek borçlu olan Körfezin komşuları arasındaki köylüler, yani Mezopotamya toprağında yoğrulmuş olan çeşitli gruplardır. Dergi, Mezopotamya'nın etnik yapısını inceledikten ve halklar arasında uyum olmadığını ileri sürdükten sonra, burada *Mezopotamya yurtveseverliğini düşünenin hayal olduğunu belirtiyor*. Burada halkın kabile konfederasyonu düzeyinde olduğunu ve birlik kavramına sahip olmadığını, ancak bunun ileride bir Mezopotamya Devleti olmayacak demek olmadığını belirten dergi, İngiltere'nin bu geri kalmış halkın mandaterliğine almasının uygun olduğunu ileri sürüyor. Ancak, Araplar'a yapay bir birlik yüklemek bizim görevimiz değildir; eğer Mezopotamya doğal olarak kendisini birçok politik gruplara bölerse, bizim müdahale etmemiz için sebep yoktur diyen gazete, Şam Kongresi'nde Emir Abdullah'a yetki verilmesinin İngiltere'nin o bölgede etkili olmadığına da dikkati çekmektedir. Mezopotamya Mandaterliği'nin karşılığı olmaksızın alınamayacağını, yerel gelirlerin yardımı olmaksızın bir garnizonun varlığının orada kalmasının çok pahalı ve güç olduğunu belirten dergi, İngiltere'nin orada bir Anglo-Hind cenneti yaratamayacağını, görevlerinin Arapları değil, öncelikle İngiltere'nin yararını düşünmek olduğunu açıklamaktadır.

Dergi 10 Temmuz günlü sayısında Rusya-Polonya Savaşı'nın ayrıntılarına kadar yer vererek, Kızıl kuvvetlerin Rovno'yu aldıklarını, Varşova'da Polonyalı milliyetçilerin orduya katıldıklarının konuşulduğunu, müttefiklerin Polonya'yı kurtarmaya kararlı olduklarını, Fransız-İngiliz Hükümetlerinin yanlış politikalarının yeni bir maceraya yol açabileceğini, Lloyd George'un bu durumda İngiliz halkını küçük bir İngiliz-Rus Savaşı'na nasıl razı edeceğinin bir problem olarak durduğunu ve bu meselenin kabineyi oldukça meşgul ettiğini yazıyor. Churchill'in kabinedeki (Savaş Bakanı) görevinin de acınacak durumda olduğunu belirtiyor. İngiltere'nin bir yandan Avrupa-Almanya, diğer yandan Polonya-Rusya Savaşı ile ilgilenirken, diğer yandan Orta Doğu Sorunu ile ilgilenmesinin Birinci Dünya Savaşı sonrası meselelerinin ne denli büyük olduğunu ve İngiltere'nin işinin zorluğunu göstermektedir.

The new Statesman dergisi 24 Temmuz 1920 tarihli sayısında Orta Doğu manda yönetimlerinin zorluklarına tekrar değinerek, Fransa'nın Suriye ve Kilikya'da zorluklarına tekrar değinerek, Fransa'nın Suriye ve Kilikya'da İngilizler'den daha çok güçlüklerle karşılaştıklarını, 80.000 Fransız askerinin tank ve uçaklarla Beyrut-Halep-Şam'ın ulaşım yolları kavşağında olan Rayak'ı ele geçirdiklerini, Sykes-Picot Anlaşması ile kabul edilen ve San-Remo'da terk edilen bu yerler hakkında herhangi bir protesto hakkının tanınmadığını, Faysal'ın Fransızlara karşı birlikte işbirliği teklif eden Kemalistlerin önerilerini red ettiğini yazıyor⁷.

7 Ağustos 1920 tarihli bir haberle İngiliz Kabinesi'nin Lord Curzon tarafından, Türk anlaşmasını görüşmek için toplatıldığı ve Curzon'un açıklamasına göre, İstanbul'un Türklere bırakılması şüphesizdir, ayrıca Türkiye anavatanı Küçük Asya'da İspanya kadar toprağa sahip olacaktır⁸. Bu haberden bir hafta sonraki sayısında dergi, uzun bir aradan sonra Salı günü Sevr'de Türk anlaşmasının sonunda imzalandığını, İtalya'nın Rodos hariç küçük adaları Yunanistan'a vermeyi kabul ettiğini, Kıbrıs'ın İngiltere'de kaldığını, Sırbistan'ın Balkan Savaşı'nda kazandığı yerleri koruduğunu, anlaşmayı imzalamadığı için de savaş durumunun sürdüğünü bildirdikten sonra bu anlaşmanın ayaklanan Türklere kabul ettirilmesinin mümkün olmadığını ve İslâm dünyasının da bu anlaşmadan memnun olmadığını, buna "Çirkin Emperyalizm Oyunu" olarak bakıldığını ileri sürüyordu⁹. Türkiye olaylarına hemen hiç yer vermeyen Cronicle 13 Ağustos'da verdiği haberde Venizelos'un Paris'te altı tabancadan açılan ateşle öldürülmek istendiğini, Venizelos'un hafif yaralarla kurtulduğunu bildiriyordu¹⁰. Yine Cronicle 21 Ağustos'ta Polonya-Rusya Savaşı'na birinci sayfada çok geniş yer verirken aynı sayfa Mezopotamya durumuna da petrol sebebiyle önemli yer veriyordu¹¹. 24 Ağustos'ta ise özetle "Türkler tarafından çok uzun süre kötü yönetilmiş bulunan Mezopotamya'da nüfus azalmış, fakirlik artmıştır. Buranın kaynakları zengindir ama bunu kullanabilmek için dışarıdan yardıma ihtiyaçları var, özellikle petrol önemli bir yer tutar" dedikten sonra Britanya bunun için dışarıdan yardım edebilir diyerek asıl amacı açıklarken, Britanya'nın burayla petrolden önce ilgilendiğini hatırlatıyor. 25 yıl öncesine kadar Türkiye ile İngiltere-

⁷ N.S., s.437-438.

⁸ N.S., s.490.

⁹ N.S., 14 Ağustos 1920, s.514.

¹⁰ Cronicle, 13 Ağustos 1920, s.1.

¹¹ Cronicle, 21 Ağustos 1920, s.1.

re'nin dost olduklarını, fakat Türk-Alman dostluğunun ve Almanların Bağdat Demiryolu girişinin kendileri için tehlikeli bir durum yarattığını ileri sürüp, savaş ile bu durumun da sona erdiğini, bugün asıl amaçlarının (İngiltere'nin) Suriye, Filistin, Mezopotamya'da kendi yerel yönetimlerini kurabilmelerini sağlamak olduğunu, Filistin'de hür Yahudi Devleti kurulmasını umduklarını yazıyor, Arabistan'ın büyük kısmının Kral Hüseyin ile Emir Faysal'ın elinde bulunduğunu belirtiyordu ¹².

Venizelos'un Düşüşü

4 Eylül sayısında İsmail Kemal Bey'in anıları hakkında tanıtma yapan New Statesman Dergisi 20 Kasım'da Venizelos'un iktidardan düşüşüne önemli yer veriyordu. Dergi, Yunan seçimlerinin sonucunun yorumcuları bile şaşırttığını, Venizelos'un yenilgisinin, ne ülkesindeki düşmanları, ne de yurt dışındaki dostları tarafından beklenmediğini, Venizelos'un 118 sandalyesine karşılık, muhaliflerin Meclis'te 250 sandalye kazandığını ve sürgündeki Kral Konstantin'in zaferi kazandığını bildirdi. Venizelos'un yenilgisinin sebeplerini yorumlayan dergi, Venizelos'un baskıcı bir rejim uyguladığını, insanların uzun süren sıkıyönetimden hoşlanmadıklarını, ekonomik bunalım, pahalılık, vurgunculuk, askerler arasındaki ayrılığın Yunanistan'da herhangi bir liderin durumunu sarsmaya yeteceğini belirtmektedir. Dergiye göre Venizelos ülkenin dışında, ülkesinden daha çok tanınmakta ve önemsenmektedir. Fakat Venizelos'un affedilmez hataları kamuoyuna önem vermemek ve yetersiz bakanlara görev vermektir. Venizelos, bir adamın büyük bir demokrat olmadan da büyük bir adam olacağını kanıtlamıştır. Başkan Wilson ile Venizelos'un durumları büyük benzerlik göstermektedir. "Venizelos Yunanistan için bir imparatorluk kazandı. Yunanlıların imparatorluğu istediklerini şüphe yoktu, fakat onlar bu konuda kendilerine danışılmasını istiyorlardı. Venizelos'un uzun süre ülkede yokluğu müttefiklerle yakın ilişkisi, Yunan halkının çoğunluğunun Venizelos'un, Yunanistan'ı kendi arzularına göre bir atlama taşı olarak kullanmak isteyen büyük güçlerin maşası olduğunu inanıyordu".

Politika sanatının en önemli yönünün, halkın fikrini tahmin edebilmek olduğunu hatırlatan dergi, Venizelos ve Wilson'un ülkelerinde bu sebeple başarısız, İngiltere ve Fransa'nın Rus halkının düşüncesini dikkate almadıkları için başarısız olduklarını ileri sürmekte, "Fakat Venizelos'un gözden düşmesine sebep ne olursa olsun, perde inmiş ve Venizelos sah-

¹² Cronicle, 24 Ağustos 1920, s.4.

neden ıslıklanarak kovulmuştur” diye yazıyor; gelecek konusunda kaygılarını ve “Biz sabık ve düzenbaz kral hakkında şefkatli düşünceye sahip değiliz. İsveç’deki inzivasında rahat ve mutlu yaşamaya devam edebilir” diyerek krala olan güvensizliğini dile getiriyordu. Hiç kuşkusuz seçimleri Venizelos’un kaybedip kralcıların kazanması İngiltere’yi hoşnutsuz etti. Bunu İngiliz basınından da anlamak çok kolay olmaktadır. Paris ve Londra gazeteleri Venizelos’un düşüşünü büyük bir yaygara ile vermiştir. Statesman dergisinin yorumunda ise Yunanistan’ın Avrupalı güçlere oyuna kalkamayacağı, çünkü Anadolu’daki durumunu koruyabilmek için büyük güçlere ve ekonomik refahı için İngiltere’ye muhtaç olduğu hatırlatılıyor, fakat Yunanistan’daki seçimle beliren hür iradeye de saygılı olunması gereği belirtiliyordu. Devamla, Konstantin’in geçmişte yaptığı hatayı yineleyemeyeceğini, artık dayanacağı akrabası Hohenzollern gücü bulamadığını hatırlatıyor, Yunan halkı mutlaka bir kral istiyor olabilir ama müttefiklerin sağladığı büyük çıkarları da göz ardı edemez diyerek göz dağı vermekten de kaçınılıyordu. Yakın Doğu’da istikrarın ancak Venizelos tarafından sağlanacağını ileri süren dergi, yerine geçmeye aday olan Gonaris’in Venizelos’un dış politikasını başaracak güçte olmadığını, dolayısıyla Venizelos’un devrilmesinin, İngiltere ve Fransa’nın yöredeki sorumluluğunu artırdığını belirtmektedir¹³

Uzun süre Türkiye konusu unutulmuş gözüküyor. Birinci İnönü Savaşı ve Londra Konferansı dikkatleri Türkiye sorununa çekene kadar Statesman Dergisi’nde Türkiye ile ilgili yorum yapılmamaktadır. 29 Ocak 1921’de dergi, Başkan Wilson’un düşmesini memnunlukla verdikten sonra O’nu Ermenilere karşı görevini yapmamak ve Ermenilerin kaderini Bolşeviklere ve Türklere terk etmekle itham ediyor, Avrupalı devletleri Bolşeviklerle iyi geçinmeye ve anlayış göstermeye çağırarak Wilson’u “Amerika’da iyi geçinmeye ve anlayış göstermeye çağırarak Wilson’u “Amerika’da Bolşevizm’i ezerken, Avrupa’daki Anti-Bolşevik güçleri azarlama”sının acayip olduğunu belirtiyordu¹⁴.

Orta Doğu’da Manda Sorunu:

Öyle görülüyor ki, İngiltere’nin Orta Doğu ile ilgili iki ana sorunundan biri olan Türkiye’den çok, petrol bölgelerinin sorunu daha önemliydi. New Statesman Dergisi 5 Şubat 1921’de yine manda sorununu ele aldı.

¹³ N.S., 20 Kasım 1920, s.188 189.

¹⁴ N.S., 29 Ocak 1921, s.490.

İngiltere'nin mandasında bulunan bölgede petrol konusunda da diğer yatırımlar konusunda da bir ayırım yapmayacağını, Milletler Cemiyeti'ne düzenli rapor verileceğini belirtip, güvenilir bir mandaterliğin yolunu aramakta, bölgede bulunan askerî kuvvetlerin giderlerinin karşılanması için yol aramaktadır. Orta Doğu'dan gelen haberlerin özellikle Times'in yazılarına göre, Türk ve Bolşevik kuvvetlerinin kendi aralarında bir sorun yaratabileceği umudunu taşımakta olan dergi, Bolşevik tehdidinin Orta Doğu için önemli olduğuna dikkati çekiyor, oradaki askerî harcamaları kısmanın sakıncalarına ve Mezopotamya'daki çıkarlarının buna bağlı olduğuna, Rusya ile anlaşılmasının yararlarına değinerek, Orta Doğu'daki manda sisteminin ve yaratıcılarının da yanlışlar sonucu çökeceğini ileri sürüyor¹⁵.

Filistin Mandaterliği:

New Statesman 12 şubatta tekrar Mezopotamya ve onun yanısıra Filistin mandası sorununu ele aldı, Almanya'dan alınan Afrika ve Uzak Doğu'daki sömürgelerden çok Mezopotamya mandaterliğinin önemi dikkati çekmektedir. Filistin mandaterliğinin kabulünü ise İngiltere için onurlu bir fedakârlık olarak gösteren dergi, Faysal'ın İngiliz mandaterliğini protesto edişini hatırlatarak, "Şansız Faysal"ın Hicaz Araplarına verilen sözlerin tutulmaması ve General Gouraund'un ellerindeki haince sonunun hazırlanışını biraz da İngiltere'nin sorumlu olduğuna dikkati çekiyordu. Buna rağmen Faysal'ın Suriye ve Filistin tahtına geçme girişiminin romantik bir hayal olduğu görüşünde olan dergi, Mezopotamya kendisini isterse O'na bir yer verilebileceğini ileri sürüyordu. Filistin mandaterliğinin altından Yahudi sorununun da görüldüğü derginin bu yazısında belirtilmektedir. Belfour deklarasyonundan beri mandaterlik konusunun sorun olduğunu, (Ulusal Yahudi Vatanı) kurulmasının gündemde olduğu ve İngiltere'nin bunu desteklediği anlaşılıyordu. Dergi, tam bir Yahudi Devleti kurulması için bölgede Yahudi nüfusu olmadığını hatırlatarak, Müslüman ve Hıristiyan Arapların buna gösterecekleri tepkinin gözönüne alınmasını, mandater olarak İngiltere'nin Yahudilerin yanında diğer halkın da çıkarlarını koruması gerektiğini belirtmektedir.

Bölgede Arap-Yahudi çatışma tohumlarının ekilmekte olduğu, Filistin mandaterliğinin gerçekte bir Yahudi Devleti kurulması için paravan olduğu üstü kapalı bütün ifadelere rağmen anlaşılmaktadır. Belfour deklarasyonunda belirtilen, Yahudi yerleşmesinin Filistin'deki Arap halkın örf ve

¹⁵ N.S., s.518.

anânelerine zarar vermeyecek şekilde yapılması ifadesi ise yalnızca bir aldatmaca idi. Siyonist organizasyonun başarısına güvenildiğini gösteren bu yazıdan, Yahudilerin bölgeye her alanda yenilik ve gelişme getireceği, fakat Yahudilerin burada yerleşebilmelerinin de İngiltere'nin Filistin'deki varlığına bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı siyasi egemenliğinin Orta Doğu'da sona ermesi ve yerini İngiltere ile Fransa'nın alması Orta Doğu'nun yeni sorunlara gebe olduğunu gösteriyordu¹⁶.

Birinci İnönü Savaşı'na yer verilmeyen dergide, 26 Şubat 1921'de yer alan haber ve yorumlarda¹⁷. Türkiye konusunun yanısıra Almanya sorunu da önemini korumaktadır. St. Zames Konferansı'nın, Türk ve Yunanlıların beklendiği gibi, çelik kadar sert bir şekilde kapışmalarıyla açıldığını duyuran dergi, Türk isteklerinin çok aşırı görüldüğünü, fakat aslında bölgesel güçlüklerin Trakya ve İzmir ile sınırlı olduğunu belirterek "hak açısından olduğu kadar, sağduyu, İzmir ve arka bölgesinin büyük bölümünün Türklere iadesini gerektirmektedir. Ancak şehir ve banliyösü için hem Yunanlıları koruyacak, hem de dünya ticaretine "Açık Kapı" sağlayacak bir rejimi de gerektirmektedir" diyerek sorunun çözümünü önermektedir. Boğazlar için de tarafsız bir komisyon yönetimi öngörmektedir. Aynı sayıda Almanya sorununun Lloyd George'u nasıl uğraştırdığı, Fransa ile İngiltere'nin arasının açıldığı ve bunun Fransa'nın Orta Doğu'da Türkiye sorunundaki politikasına yansıtacağı da anlaşılmaktadır. Bu yorumun hemen altındaki paragrafta Türklerin yakaladıkları İngiliz esirlerini serbest bırakmadığı ve bir İngiliz'i de casus diye astıkları¹⁸ haberi yer alıyordu. Türklerin (Ankara Hükümeti kastediliyor) Bolşeviklerle yakın ilişkilere girmesi ve senli benli olmaları ve bundan cesaret almaları sebebiyle Fransa'ya Kilikya ve Kuzey Suriye'de saldırdıklarını, Fransa'nın Türkiye ile anlaşma zemini aradığı, Fransa ve İtalya ile İngiltere arasındaki uyumsuzluğun açıkça görüldüğünü belirten dergi, Türklerin güçlendiğini kabul ediyordu.

Daily Mail 22 Mart 1921'de, "Bir sürü ihtilâl yapan, çocuk ve kadın bir çok Ermeni'nin katlinden sorumlu eski Büyük Vezir Talât Paşa'nın cenazesinin kaldırılışını ve 26 Mart'ta da, Kemalistlere karşı büyük başarıyla sürdürülen askerî harekât ile Türklerin Küçük Asya içlerine

¹⁶ N.S., s.551-552.

¹⁷ N.S., s.261-262.

¹⁸ İngiliz casusları yargılandıktan sonra ve haklarında yeterli delil bulunup suçları sabit olduktan sonra asılıyorlardı. Bunların içinde en tanınmış, Ankara İstiklâl Mahkemesi kararıyla 24 Mayıs 1921'de asılan Hint asıllı Mustafa Sagir'dir.

sürüldüğünü duyuruyordu. 28 marttaki haberlerde, Yunanlıların Sevr'e uygun olarak ve Türklere kabul ettirmek için ileri harekâtını sürdürdüğü, Türklerin kaçtığı, 29 martta Yunanlıların Türk şehirlerini ele geçirdiği, 30 martta Adapazarı ve Bilecik'in Yunanlıların eline geçtiği bildiriliyordu. 2 nisanı, haberlere göre, Türklerin karşı saldırıya geçtiği anlaşılıyor. 5 nisanı ise Türklerin Karl Konstantin'in kardeşini esir aldıklarını ileri sürdüklerini duyuran gazete, II. İnönü Savaşı'nın sonuçlarına nedense yer ayırmamıştır¹⁹.

İngiliz-Fransız İttifakı:

11 Haziran 1921'de New Statesman "Yakın Doğu'da yeni bir fırtına patlıyor". "Türk Milliyetçileri, Bekir Sami Bey'in Londra'dan dönüşünden sonra bize karşı düşmanca tavır gösteriyorlar" haberinin altında, "İngiliz-Fransız İttifakı" başlıklı yazıda şu yorumu yapmaktadır²⁰: Morning Post'un haber kaynağına göre İngiliz-Fransız İttifakı hakkında heyecanlı tartışmalar olmuşsa da, Times gazetesinin başmakalesinde bu konudaki yorumlar açık değildir. Fransız basınında yer alan haberlere göre Fransızlar İngiliz ittifakına istekli görünmemektedirler. İngiliz Politikacılarının açık olmadığını, Fransız basınına daha samimi olduğuna dikkat çeken New Statesman, İngiltere'nin Fransa'yı Silesia ve Ruhr'da desteklediğini belirterek, Fransa'nın da İngiltere'yi Yakın Doğu'da desteklemesi gerektiğini ileri sürüyor. İngiliz basınına İngiltere Fransa İttifakı konusunda üzerine düşen görevi yerine getirmediğinin görüldüğünü, İngiliz basınına Fransız meslektaşlarını kırmadan bu konuda eleştirileri yapabileceğini belirten dergi, Fransa'nın önerdiği ve Almanya'ya karşı Fransa'nın güvenliğini içeren bu anlaşmanın İngiltere'yi bağlamaması gerektiğini hatırlatırken, İngiltere'nin Fransa'nın ileride Almanya tarafından ezilmesine de asla izin vermeyeceğini belirtmektedir. İttifak önerisini desteklememenin Fransa'ya düşmanlık olarak kabul edilemeyeceğini belirten New Statesman "Resmi İttifak pratik ve basit siyaset değildir. Fakat o zıt etkileyecektir... Fransa'ya güvenlik için duyulan istek ve ihtiyaç bu ülkede etkin bir şekilde hissedilmektedir... Fransa'nın güvenlik için Milletler Cemiyeti'ne ihtiyacı vardır... Bu günlerde bir askerî ittifak kamuoyu tarafından özellikle Büyük Britanya'da desteklenmezse geçerli olmaz... Halkın rızası alınmadan yapılmış hiçbir askerî pakt geçerli değildir" diyerek, İngiltere'nin Fransız ittifak

¹⁹ Daily Mail, 1920-1921 sayıları, haberler 6-8 sayfalar arasında ve küçük puntolarla verilmiştir.

²⁰ N.S., s.261-262, 264-265.

önerisini kabul etmeyişi onaylamaktadır. Öyle görülüyor ki Fransa olası bir Alman tehlikesine karşı yalnız bırakılıyordu. Bunun Orta Doğu politikasına Türkiye lehine yansıtacağı da anlaşılıyordu.

New Statesman Dergisi 18 Temmuz 1921'de²¹ Churchill'in açıkladığı Orta Doğu politikasına geniş yer ayırarak, konuyu Mezopotamya, Filistin mandalarının güvenliği açısından değerlendirdi. İngiltere'nin daha akılcı ve ümit verici bir politika izleyeceğinin anlaşıldığına dikkati çekerek; derginin daha önce üzerinde durduğu, Türklerle tam ve sürekli bir barış yapılması konusunda da İngiltere'nin daha olumlu bir politika izleyeceğine inandıklarını açıklıyordu. Öyle anlaşılıyor ki New Statesman Mezopotamya-Filistin mandaterliği ve İngiltere'nin ekonomik çıkarlarının güvencede olması karşılığında Türkiye ile barış sağlanmasını desteklemektedir. Emir Faysal'ın Mezopotamya (Irak) Krallığı'na seçilmesini destekleyen dergi, böylece Araplara kendi seçtikleri bir kralın aracılığıyla, bazı yönetim olanaklarının sağlanabileceğini ve bunun da İngiltere açısından yararlı olacağını öneriyor, Churchill'in Kral Hüseyin'i destekleyen yorumuna katılmıyordu. Ancak, Churchill'in açıklamasının Siyonistler hiç memnun etmeyeceğini, Yahudi vatani inşasının durdurulamıyacağını belirten dergi, İsrail Devleti'nin kuruluşuna umutla bakmaktadır.

New Statesman 2 Temmuz 1921'de Türkiye sorununa yeniden değindi. İzmit'in yakıldığını ileri sürüp, buradan kaçan bir çok göçmenin İstanbul'a geldiğini bildirdi. Türklerle yapılacak kanlı çatışmanın işleri daha da güçleştireceğine değinen dergi, Türkiye, Rusya, Afganistan arasında güçlü bir ittifakın korkunç bir şey olacağını hatırlatıyor ve "Müttefikler için açık iki seçenek vardır. Onlar ya tüm kuvvetlerini Türklere karşı saldırıya hazırlamalı, onları ezmeli, ya da Türklere karşı saldırıya hazırlamalı, onları ezmeli, ya da Türklerin başlıca isteklerini kabul etmeleri gerekir. İlk seçenek uygulanamaz, ne İngiliz halkı, ne Fransız ne de İtalyanlar Türkiye'ye karşı böyle bir savaşa tahammül edemezler. İkinci seçenek Yunanlıların başarısızlığı demektir" diyerek, Yunanlıların da bunu kendi çıkarları için kabul etmesini öneriyordu²². 9 temmuzdaki yorumunda dergi, Mustafa Kemal'in güçlü ve isteklerinin Türkiye ile barış yapılması olduğunu belirterek, İngiltere'nin Orta Doğu'daki çıkarlarının Türklerle yapılacak bir barışa bağlı olduğuna dikkati çekiyordu²³. Fakat o tarihlerde Yunan taarru-

²¹ N.S., s.289-290.

²² N.S., s.345-346.

²³ N.S., s.374.

zuna umut bağlamış olan Lloyd George, bu gerçekçi uyarıları dikkate almıyordu.

Türk-Fransız Anlaşmasının Sonucu

Savaşların üzerinde durmayan New Statesman Dergisi siyasi sorunlarla daha çok ilgilenmekte bu konuda bir yandan İngiltere'nin çıkarlarını savunurken, tutarlı çözümler de göstermeye çalışıyordu. Türk-Fransız Anlaşması'nın (Ankara Anlaşması) imzalanmasının yeni bir dönemin işareti olduğunu belirten New Statesman Dergisi, 5 Kasım 1921'deki yazısında²⁴ "dikkat edin, gerçekte Fransa, hiç kimsenin ciddiye almadığı İstanbul'daki yönetim ile değil, Yeni Türkiye ile barış yapmıştır. Eğer bu Türkler için onurlu bir barış değilse de, Fransızlar için kabul edilebilir kazançlı bir barıştır" diyor, bu anlaşma ile Türkiye-Suriye sınırının çizildiğini, esir değişiminin kabulü ve Fransa'ya geniş ekonomik ayrıcalıklar sağlandığını ileri sürüyordu. Dergi Milliyetçi Dışişleri Bakanı'nın Fransa'ya gizli bir mektup vererek ekonomik ayrıcalıklar tanındığını ileri sürmekteyse de yanılmaktadır. Londra Konferansı sırasında Bekir Sami Bey tarafından verilen, fakat B.M.M'nce kabul edilmeyen ayrıcalıkların verildiği söylentilerine dayanan dergi, İtalyanların da Türklerle anlaşacağını, Yunanlıların yanlış rehberliği dolayısıyla, İngiltere'nin zararlı çıktığını belirtiyordu.

Türk-Fransız Anlaşması'na asıl tepki İngiliz basınına günlük gazetesinde açık bir biçimde uzun süre yer aldı. İngiliz Hükümeti bunun şokunu kolay atlatabilecek gibi görünmüyordu. New Statesman Dergisi²⁵ 12 Kasım 1921'de "*Bir Hilenin Sonu*" başlıklı yazısında "Daily Telegraph" can sıkıcı öğütler veriyor; "Daily Chronicle" Ankara Anlaşması'nı "güven ve nezaketin açık bir ihlâli" olarak değerlendiriyor; "Pal Mall Gazette" Fransa'yı gözü uzakta, bir güç olarak Türk palasının arkasında Kayzer'in daha önce işgal ettiği yerleri yeniden almak istediğini söylüyor. "Suyun öteki tarafından bazı arkadaşlarımız şaşkınlık gösteriyor. Paris'den öğrendiğimize göre hiçbir Fransız anlaşmada uzlaşılma hakkında tam ve doğru olarak görüşüleceği konusunda en küçük bir bilgiye sahip değildir" şeklinde bilgi verdikten sonra, Türkiye'nin Fransız kapitalistlere geniş ayrıcalıklar tanıdığına tekrar değinerek, anlaşmanın hükümlerini veriyor. Fransa ve İtalya'nın Türk tarafını tutmakla İngiltere'ye Doğu Akdeniz'de entrika çevirdiklerini, İtalya'nın da Güney Anadolu'da güçlü ayrıcalıklar elde ettiğini

²⁴ N.S., s.121-122.

²⁵ N.S., s.157-158.

ileri süren dergi, Sakarya Irmağı üzerinde bir darbe ile durdurulan Yunanlıların imparatorluklarını genişletirken, İngiltere'nin desteğini aldığını, Fransa ve İtalya'nın da Türkiye'yi desteklediğini düşünenlerin çoğaldığını ileri sürüyordu. Çok ağır bir şekilde Fransa'yı eleştiren dergi, Fransa'nın güven ve nezaketi ihlâl ettiği görüşüne kapılarak, Fransızların Suriye ve Hatay'daki çıkarları için İngilizleri çelmelediklerini, "İdealist hileler" diye nitelediği Fransız politikasını eleştirirken, İngiliz Hükümeti'ne de çatarak aslında Lloyd George ile Lord Curzon'un suçlanması gerektiğini belirtiyordu. Uzun süredir Orta Doğu ve Türkiye konusunda hükümetin dikkatini çektiklerini hatırlatan dergi, İngiltere'nin bütün Orta Doğu ve hatta Hindistan'da prestij kaybettiğini ileri sürdükten sonra; İtilâf bolukunun orta Doğu'da çöktüğünü, Avrupa'da da çökebileceğini, Fransa'nın Türkiye ile yaptığı bir anlaşma gibi, İngiltere'nin de Almanya ile bir anlaşma imzalayabileceğini belirtip, Fransa'ya olan kızgınlığını dile getiriyordu.

Türk-Fransız Anlaşması'nın İngiliz basınındaki yankıları ve Fransa'ya olan kızgınlık, kolay yatışacağı benzemiyordu. 3 Aralık 1921'de New Statesman, "Dostumuz Fransızlar" başlıklı uzun bir yazıda tekrar aynı konuyu ele aldı.

"Bu gün Fransızlar artık bizim dostumuz değildir" diye başlayan yazıda, Fransa'nın 12 aydan beri izlediği ve halâ devam eden politikasının İngiltere'nin Orta Doğu'daki çıkarlarını tehlikeye düşürdüğünü, Sevr'i çiğnediğini, Fransız basınının da bunu körüklediğini ileri sürüyor; Boer Savaşı'ndan beri Fransa'nın acımasızca İngiliz aleyhtarlığı yaptığını hatırlatarak, Fransa'nın hem İngiltere'nin hem de uygarlığın düşmanı olduğuna inandıklarını belirtiyor, fakat İngiltere'nin politik taviz vermesini de onaylamıyordu. Devamla "gerçek şu ki Fransızlar hayalden yoksun, tartışmasız, dünyadaki en dar fikirli insanlardır. Paris dışındaki hiçbir şey onlar için yok sayılır. Paris evrendir. Paris'i inkâr etmek uygarlığı inkâr etmektir", Churchill'in İngiliz-Alman-Fransız dostluğunu içeren önerisine Fransa'nın gösterdiği tepkiyi de eleştirerek, "her ne pahasına olursa olsun barış şimdi İngiltere'nin politikasıdır" diyor ve gerekirse İngiliz-Alman Anlaşması'nın gerçekleşeceğini belirtiyor ve Fransa'yı yarı tehditle uyarıyordu²⁶.

Yakın Doğu Problemi:

Türk-Fransız Antlaşmasının tepkisi Mart 1922'ye doğru azalmaya başladı. Yakın Doğu'da izlenen hatalı politika, Yunanlılara verilen desteğin

²⁶ N.S., s.244-246.

yanlışlığının Türklerden yenen tokat ile anlaşıldığını ileri süren New Statesman Dergisi, Lloyd George'un 1920 yılındaki, İstanbul'un Türklerde kalacağı, Akdeniz-Karadeniz arasında bir Türk İmparatorluğu'nun bulunacağı şeklindeki demecini hatırlatarak; halâ Türklere karşı izlenen yanlış politikaya dikkati çekiyor, "Türkler zorbadır ve insafsızca cezalandırılmalıdır. Türkler kâfirdir ve sahip oldukları yerler Hıristiyanlara verilmelidir" anlayışla yapılan Sevr'in adaletten yoksun olduğunu belirtiyordu. Yunanlıların Anadolu'ya itildiğini ve *Waterloo* yenilgisinin aynısını (*Sakarya Savaşı'nı kastediyor*) tattıklarını, İtilaf Devletlerinin birbirinin aleyhine entrikalar çevirdiklerini, Fransızların Türklerle ayrı barış yapması sonucu İngiltere'nin İslâm dünyasında kâfir olarak bilindiğini belirten dergi, vakit geçirmeden yanlışların düzeltilmesini, "İrlanda, Mısır, Yakın Doğu, Hindistan" gibi büyük problemlerin çözüm beklediğini ve bir yandan da Fransa ile olan anlaşmazlığın önemini hatırlatarak yorumunu şöyle sürdürdü: "Bütün bu koşullar altında bizim yapacağımız en iyi şey Sevr Antlaşması'nı çöp sepetine atmak, yeni bir tane hazırlamaktır. Türklerin bütün istedikleri henüz kesin değildir. Biz Mustafa Kemal'in her isteğinin kabul edilmesini istemiyoruz, ama büyük olasılıkla istekleri abartılacaktır. Fakat üzerinde uzmanlaşma sağlanacak ana noktalar yeterince açıktır. İlk önce Yunanlılar Anadolu'yu boşaltmalıdır. Onların İzmir iç bölgesinde (Hinderland) herhangi bir hakları yoktur ve aldıkları kasabaları, limanı terketmelidirler. Yunanlılar orada Türklerin düzeyine düşerek, sorulduğunda itiraz edemeyecekleri katliamlar yaptılar". Dergi Mütteliklerin İstanbul'u boşaltmasını, kentte devamlı bir garnizonun ve kenti tehdit eden bir donanmanın bulunmasının saçma olacağını, Boğazların ise Türklerin de katıldığı bir komisyonca yönetilmesi gerektiğini savunuyor; Trakya konusunda da Türklerin "Kutsal Kent" Edirne dahil, Trakya'dan vaz geçmeyeceklerini hatırlatarak, bölgede Bulgar-Yunan gerginliğine de dikkate çekiyor ve Hindistan Müslümanlarının, Sultan'ın kutsal yerler üzerindeki haklarının kabul edilmesini istediklerini ve Orta Doğu probleminin büyük sorunlara yol açabileceğini ve Orta Doğu probleminin büyük sorunlara yol açabileceğini belirtiyordu²⁷.

25 Mart 1922'de New Statesman, Hükümeti oluşturan koalisyonun kendi içindeki anlaşmazlığının, yeni bir güven oylamasını gerektirecek boyuta geldiğini, Lloyd George'un kendi hemşehrilerinin bile güvenini yitirdiğini, Poincare'nin Avrupa'da daha saygın bir durumda bulunduğunu,

²⁷ N.S., s.665-667.

üç ay içinde düşüreceği ileri sürüyordu²⁸. 1 nisanındaki yazısında dergi, Cenova Konferansı'na katılmakta kararlı olan Lloyd George'u elçistirmeyi sert biçimde sürdürdü. O'nun Avam Kamarası'na ve Kabineye sahip olacak gücü kalmadığını yazdı. Diğer yandan Trakya ve Edirne sorununa değineyerek daha önce yazdıkları önerileri yineledi. Yunanistan'a Kıbrıs'ta avantaj verileceğini önerdi²⁹.

Fransız-İngiliz İttifakının sorunlarının ele alındığı Cenova Konferansı'nın ilk günü hiçbir şeyin çözülemediğine değindikten sonra, Türkiye konusunun ele alan New Statesman ve bazı gazetelerin ifadesine göre İtalyanların Ankara Hükümeti ile değil, İstanbul Hükümeti ile gizli bir anlaşma yaptıklarının ileri sürüldüğünü, İngiliz Dışişlerinin İtalya'yı protesto ettiğini yazdı. Dergiye göre, "Roma gayri meşru çocuklu genç bir kadın gibi." "bu çok küçük" diye mazeret ileri sürmekte, bu durum Üçlü İttifakın Orta Doğu'daki politikasının kokuşmuşluğunu göstermektedir. Paris, Londra ve Roma'nın sorunlarını çok iyi değerlendirmesi Orta Doğu'da ve Avrupa'da yeni sorunların çıkmasına fırsat vermemeleri gerekmektedir³⁰.

Pontus ayaklanmasına karşı kurulan Merkez Ordusu'nun âsileri yakalama harekâtı, İngiliz basınında katliam biçiminde yer aldı. *Ermeni tehcirini* tekrar ele alarak yayın yapan İngiliz günlük basınının yanında New Statesman Dergisi 20 Mayıs 1922'de konuyu "Gaddarlık (vahşet) Atrocity" diye niteleyen başlıklı yazısında ele aldı. Avam Kamarası'nın ve ülkenin, Trabzon'da Rumlara karşı yapılan katliamla çalkalandığını belirterek, "Büyük gruplar halinde, kadınlar, erkekler, çocuklar, köylerinden zorla alınmış, güneye ve doğuya sürülmüş, bazıları da zorla Türk Birliklerine asker alınmış, diğerleri yollarda ve dağlarda, açlıkla, susuzlukla, tifo ve soğuğa terk edilmiştir" şeklindeki haberlerin şüphesiz Yakın Doğu'daki diğer haberler gibi abartıldığını, İngiliz Hükümeti'nin bu haberi Ankara Hükümeti'ni uyarmak için bahane olarak kullanacağını ileri süren dergi, İngiltere'nin daha önce bölgeye müttefik kuvveti gönderilmesi konusunda uyarıda bulunduğunu hatırlatıyor ve aynı kuvvetlerin Yunanlıların misilleme yaptığı Ege Bölgesi'ne de gönderilmesini öneriyordu. Öyle görülüyordu ki, Nisan-Mayıs 1919'da İzmir ve Samsun için oynanan oyunlar yenileniyordu. Türklere karşı duyulan nefret artıyor, Yunanlılar insanlığın kurtarıcısı olarak yeniden göklere çıkarılıyordu. "Ankara'nın zorbalarından

²⁸ N.S., s.1.

²⁹ N.S., s.1.

³⁰ N.S., s.109-110.

hesap sorulması fikri" taraftar buluyordu. Ermeni sorunu yeniden gündeme getiriliyor, İngiltere ve A.B.D birbirlerini Türklere engel olmamakla suçluyorlardı. Dergi yine de Fransa ve İtalya'nın Türklere baskı yapmayacağı belirterek, Türklere bir an önce barış yapılması gerektiğini de hatırlatıyordu³¹. Cepheler ve politik girişimlerdeki sessizlik basında da görülüyordu. 5 Ağustos'daki haberinde New Statesman Yunanlıların İstanbul'u işgal girişiminin müttefiklerce engellendiğini duyurdu.

26 Ağustos 1922'de Türk taarruzu başlamış, fakat batı dünyasının bundan haberi yoktur. Aynı gün Ali Kemal makalesinde Mustafa Kemal'i maceracılıkla halâ itham ederken, New Statesman Dergisi aynı günlü yazısında, müttefiklerin Türkiye ve Yunanistan sorununda, hiçbir şey yapmamak konusunda anlaşıklarını, biraz da alaycı bir dille veriyor; İngiltere'nin Yunanistan'ı desteklemekle Orta Doğu'da büyük prestij yitirdiğini tekrarlıyor; Lloyd George'un Atina basınının takdirini kazanmak ve multilyoner Sir Basil Zaharoff'un arkadaşlığını elde tutmak için "Bütün Muhammed Uyruklarını" kızdırmaya ve İngiliz pazarlarını tehlikeye atmaya değer mi? diye soruyordu³².

Büyük Taarruz:

Yunan bozgunu Batı basınına pek de geç ulaşmadı. Haftalık dergi olan New Statesman 2 Eylül 1922'de Yunan bozgununun ve Türk ordusunun hızla Bursa-İzmir yönlerinde ilerlediğini duyuruyor, kan dökülmesine yol açan bu çılgınlığın sorumluluğunun İngiliz politikasına ait olduğunu söylüyordu. Başbakan'ın halâ mazeret aradığını, halâ Türkiye'ye karşı düşmanlık güdülmesinin, İngiltere'nin Yakın ve Orta Doğu'daki çıkarlarını büyük ölçüde tehlikeye atacağını yine hatırlatıyordu. "Türklerin Hıristiyanlığın, uygarlığın ve insanlığın düşmanı" olduğunu düşünen *Lloyd George ve Sir Basil Zaharoff*, eski liberal geleneğe sahip olanların bulunduğunu belirten dergi, Türklerin katliam yaptığını ileri sürenlerin Yunan katliamlarını görmezliğe geldiğini hatırlatıyor, barışın sağlanmaması konusunda Yunanlıların Türk bölgesini terk etmeleri gerektiğini ısrarla savunuyordu³³. 9 Eylül sayısında, Türklerin kasaba kasaba hızla ilerlediğini ve Yunanistan için verilen mücadelenin bittiğini, Yunanlıların geri çekilirken her yeri yakıp yıktığını ve katliam yaptığını bildiren New Statesman,

³¹ N.S., s.172-173.

³² N.S., 26 Ağustos 1922, s.550.

³³ N.S., 576-577.

Lloyd George'un politikasının yanlışlığının üzerinde durarak, Türklerin askerî ve siyâsî bir güç olarak varlığını kabul etmesinden başka çaresi kalmadığını belirtiyor³⁴. 16 eylül sayısında dergi, Mustafa Kemal'in büyük zaferinin İslâm dünyasında uyandırdığı büyük çöşkuya değinip, Hindistan ve Mısır'da nasıl davranılması gerektiği konusunda uyarıda bulundu³⁵.

Türk Zaferinin İngiltere'de Etkisi ve Lloyd George'un Tutumu :

Türklerin bu kadar kısa sürede böylesine büyük zafer kazanmaları, İngiliz basınında ve kamuoyunda şok etki yarattı. Lloyd George'un politikasının yanlışlığı ve New Statesman Dergisi'nin barış ve Orta Doğu konusundaki yazılarının önemi ortaya çıktı. Dergi, 16 Eylül 1922'de "Avrupa ve Türkler" başlıklı yazısında, Mr. Lloyd George ve Venizelos'un "Kral Konstantin'in keşanesini ateşin dışına çıkartmak" gibi bir sorunları kalmadığını, İngiltere'de devlet işlerinin "Doğu hakkında hiçbir şey bilmeyen bir Başbakan ile herşeyi bilip de nasıl halledeceğini bilmeyen bir Dışişleri Bakanı'nin elinde" olduğunu ve onların Türklere ve müslümanlara uyguladıkları hak-sız davranışlarla ve bu sebeple müttefiklerle arasının açılmasına yol açıldığını sert bir dille yazdı. Türk isteklerini, İstanbul, Boğazlar ve Trakya olmak üzere üç noktada toplayan dergiye göre, sorun çözülebilir niteliktedir. Ancak, masaya oturmadan İtilâf bloku arasındaki krizi çözmelidir. Şartlar lehimize iken anlaşamadık diyen dergi, savaşacak durumda olmadıklarını (İngiltere) belirtti ve Gelibolu (Çanakkale) Savaşı'nı hatırlatarak halkın yeni bir politika istediğini, Türklerle gerekli şartlarla anlaşma sağlanmasını önerdi. Trakya ve Boğazlar konusunda geçmiş dönemlerdeki yanlışları gözönüne sererek, Yunanlıların Trakya'da varlıklarını sürdürebilmelerinin İtilâf Kuvvetlerine bağlı olduğunu, bunun da Türkler ile yeni sorunlar yaratacağını, artık Türklerin altı ay önce istediklerini red etmenin imkânsız olduğunu hatırlatıyor, Balkan Sorunu yaratılmamasına dikkati çekerek "Eğer Mr. Lloyd George ve Dışişleri Bakanlığı Asya'da başarısız olan politikanın Avrupa'da daha başarılı olacağına kendilerini inandırıyorlarsa, felâket kapıdadır" diyerek hükümeti uyarıyordu³⁶.

Genel olarak İngiliz basını ve New Statesman Dergisi'nin Lloyd George'u eleştirileri Türk Zaferi sonrası sürdü ve barış için baskılar yoğunlaştı. New Statesman 23 eylülde "Mr. Lloyd George'un Mezar Kitabesi" başlıklı ya-

³⁴ N.S., s.1.

³⁵ N.S., s.1.

³⁶ N.S., s.624-625.

zısında, İngilizlerin Doğu'ya yelken açtığı günden beri, İngiliz prestijinin, İstanbul, Kalkûta, Tahran ve Kahire arasındaki bölgelerde hiç bu kadar sarsılmadığını ve bunun da baş sorumlusunun Lloyd George olduğunu, Lord Curzon ve diğer Kabine üyelerinin de sorumluluktan kurtulamıyacaklarını yazıyordu. Derginin yorumuyla Lloyd George İngiliz çıkarlarını düşünmekle beraber Asya'da hangi temel üzerine oturduğunu bilmemektedir. *O, İngiliz adalarının şimdiye kadar yetiştiremediği hilekâr bir politikacıdır, hilesi başarısız olunca da şiddet kullanmaktadır. "Fakat bunlar İngilizlerin Doğu'da asla kullanmadıkları silâhlardır, eğer kullanılmış olsalardı asla bir İngiliz İmparatorluğu olamazdı".* Asya'daki İngiliz varlığının eski ve tanınmış İngiliz sağduyusuna ve adaletine, güven ve herşeyden önemlisi İngiliz politik bütünlüğüne dayandığını, İngiliz Politikası'nın kesinliği ve sözünün senet oluşunun, silâhlı ordulardan daha değerli ve etkili olduğunu belirten dergi, dört yıl içinde bir adam yüzünden bütün bunların sarsıldığını, Lloyd George'un metodlarını değiştirmesi durumunda İngiliz İmparatorluğu'nun olmayacağını ileri sürdü. New Statesman, Lloyd George'un "Yunan himayeciliği" uğrunda İngiliz prestijini sarstığını, yenilip Asya'dan kovulduğunu, bunun sonucu olarak Mezopotamya'dan da kovulabileceklerini, Hindistan'da Türk Zaferi sonrası kıpırdanmaların başladığını, M. Poincare puan kazanırken Lloyd George'un yitirdiğini, Lloyd George'un Türklere karşı yeni bir savaş açma girişiminin ise Fransız ve İtalyanların Çanakkale'yi boşaltmalarına ve İngilizlerin yalnız kalmalarına yol açtığını, Müslümanların Lloyd George yüzünden İngiltere'ye güvenmediklerini, İngiliz halkının da Lloyd George'a güveni kalmadığını ve İngiliz tarihinde hiç böyle bir hükümetin görülmediğini ve Lloyd George'un politikasının onun "Mezar Kitabesi" olacağını sert bir şekilde yazdı³⁷.

Türk Zaferinin Yunanistan'daki etkilerine değinen New Statesman 30 Eylül 1922'de, Kral Konstantin'in tahttan ayrılışını ele alıp, asıl zarar görenin Yunan halkı olduğunu, Venizelos'un bile bu sonu değiştiremeyeceğini ileri sürüp, Anadolu'nun ve Doğu Trakya'nın asıl sahipleri Türklere verilmesi gerektiğini hatırlattıktan sonra; Sovyet Hükümeti'nin batılı devletlere gönderdiği ve Türkiye'ye karşı bir savaş açılırsa Sovyetler'in tarafsız kalamıyacağını ve yeni bir savaşın çıkacağını belirten sert notasına değinerek, Sovyetlerin bu notasının altında İtilâf Devletlerinin 1916'da Boğazları Rusya'ya bırakmayı kabul ettiklerinin bulunduğunu, Rusya'nın da barış görüşmelerine katılmasının yararlı olacağını belirtti³⁸.

³⁷ N.S., 23 Eylül 1922, s.652-653.

³⁸ N.S., s.673-674.

Yine 30 Eylül sayısının içinde Lloyd George'u eleştirmeyi sürdüren New Statesman "Mr. Lloyd George'un Hatasını Yüzüne Vurmak" başlıklı yazısında, Lloyd George'un barışı gerçekte istemediğini, Mustafa Kemal'in uzlaşmaya hazır olduğunu, Boğazlar konusunda bir komisyon denetiminde serbestiyi kabul ettiğini, İstanbul ve Trakya konusunda da çözebilecek nitelikte olduğunu belirtiyor, Türklerin zaferi karşısında boyun eğilmesi gerektiğini, artık Doğu'ya İngiliz askeri gönderilemeyeceğini, Yunanlıların kötülüğüne rağmen Türklerin iyi davrandığını, Mustafa Kemal'in Chicago Tribune ile yaptığı röportajda İngiliz kamuoyunun savaşa karşı olduğunu çok iyi bildiğini belirtip, Yunanlılara taviz verilmemesini ve Lloyd George'un elini bu işten çekmesi halinde de İngiltere'nin yeniden prestijini kazanacağını, "Türkler yeniden Avrupa'ya dönüyorlar, bir parya değil, Avrupalı bir devlet olmalıdırlar" diyerek olumlu ve gerçekçi bir çözümle olaya bakıyordu. Türkiye'nin azınlıkların haklarını tanımasının İtilâf Devletleri'nin sorunu olduğunu, olumlu bir adımla da Türklerle barış sağlanabileceğini ileri sürdü³⁹. Mudanya Konferansı öncesi New Statesman'ın bu yayını gerçekten gerçekçi ve olumlu olarak sorunu çözüm yolunu gösteriyordu.

Mudanya Konferansı ve Mütareke :

New Statesman dergisinin uzun süredir Lloyd George'u eleştiren ve barış konusunda ileri sürdüğü görüşlerinin haklılığı çok etkili oluyordu. Derginin gerçekçi yaklaşımı sonunda o doğrultuda alınan kararlar sebebiyle büyük ölçüde isabetli olduğunu gösteriyordu. 7 Ekim 1922'de "Trakya Haritasının Yeniden Oluşturulması" başlıklı yazısıyla Mudanya'daki mütareke görüşmelerine yer veren dergi, Lloyd George'un "Çanakale'de yeni bir savaş davasından" vazgeçmesiyle, Yunanistan'ın tek başına kaldığını, bu sebeple Trakya sorununda kendi lehine destek bulmak için Venizelos, Davning Street'te yarı resmî elçi gibi temaslarını sürdürdüğünü, Sir Basil Zaharoff'un de ziyaretinin beklendiğini belirttikten sonra, İngiltere'nin ne Yunanistan, ne de başka bir şey için herhangi bir maceraya atılmayacağını herkes ve özellikle Yunanistan tarafından bilinmesi gerektiğini kesin bir dille açıklıyordu. Dergi yorumuna göre, o anki tehlikenin merkezi Trakya'dır. Bu problemi çözmek için Fransa, İngiltere, Türkiye, Rusya ve Balkan Devletleri prensipte anlaşmalıdır. Riske girilmeden bu sorunun çözümü çok zordur. Hem Türkiye hem Yunanistan, etnografik ve istatistiklerle bölgede üstünlüklerini savunmaktadırlar. Fakat bu belgelerin

³⁹ N.S., 30 Eylül 1922, s.676-677.

büyük kısmı abartılmıştır. Dergi Türklerin bölgede nüfus üstünlüğüne sahip ve özellikle Edirne'nin Türklerin Avrupa'da sahip oldukları ilk toprak ve her yönüyle bir Türk şehri olduğunu belirttiikten sonra, Alman-Bulgar-Osmanlı ittifakına karşı İtilâf Devletlerinin yanında savaşa katılan Yunanistan'a karşı da bir namus borcu olduğunu hatırlatıyordu. Diğer yandan Türkleri yönetemeyeceklerini ve Bulgarlar'la da uyuşamayacaklarını göstermişlerdir. Bölge ayrıca bir geçiş kapısıdır ve bu sebeple de başka ülkeleri de ilgilendirmektedir. Başka bir sorun da *Batı Trakya*'dır. 1913 Bükreş Antlaşması'yla Bulgarlara verilmiş, daha sonra Yunanistan'a kalmış bu bölgede *Türk, Yunan, Bulgar* çıkarları ve istekleri çatışmaktadır. Bulgaristan'ın Ege'ye açılmak için Dedeağaç'a ulaşmak istediğini, Neuily Antlaşması'nın Bulgaristan'a Ege'ye bir koridor verdiğini, ama Yunanistan'ın bunu tanımadığını hatırlatan dergi, Batı Trakya üzerinde üç şikayetçi bulunduğunu, "Yunanistan oraya sahip durumda, Bulgaristan ekonomik istekler peşinde ve Türkiye'de ırdaşlarının çoğunlukta olduğunu savunmakta" olduğunu belirtmektedir. Sorunun çözümü için dergi üç alternatif gösteriyor: "1 - Batı Trakya yunan yönetiminde kalabilir, 2 - Türklerin de istediği gibi plesibit yapılabilir, 3 - Bulgaristan'ın önerdiği gibi özerk olabilir". Birinci isteğin Mustafa Kemal tarafından kabul edilmeyeceğini, plebisit yapılırsa bölgenin Türk yönetimini seçeceğini, üçüncü seçeneğin en makul olduğunu ileri süren dergi, bölgenin Türkiye ile Yunanistan arasında tampon olacağını ve Bulgaristan'ın da ticaretini serbestçe yapabileceğini, Sevr'de eğer Trakya'nın uluslararası bir serbest yapabileceğini, Sevr'de eğer Trakya'nın uluslararası bir serbest bölge olması kabul edilmiş olsaydı, Osmanlı Devleti'nin bunu benimseyeceğini, ama artık bu fırsatın kaçtığını belirtti. Slav-Türk düşmanlığının şimdilik ara verdiğini, fakat ileride Rusya'nın tekrar Balkan işlerine karışmayacağını garanti edilemeyeceğini belirten dergi, Balkanlarda sorunların kolay bitmeyeceğini, Kıbrıs ve Rodos'da İngiliz ve İtalyanların buluşunun da bir bakıma Yunan haklarının çiğnenmesi anlamına geldiğine dikkati çekiyor, Hıristiyan azınlıklar konusunun Milletler Cemiyeti garantisinde bulunduğunu yazıyordu⁴⁰. Mudanya Mütarekesi'nin imzalanışını, "Mr. Lloyd George'un son macerasının faturası ödenmiş oldu" şeklinde duyuran dergi, ayrıntıları henüz bilinmeyen anlaşmaya göre Yunanlıların Doğu Trakya'yı terk edeceğini ve Türklerin 45 gün sonra tüm yönetimi ele geçireceği, esas sınırların ise Barış Konferansı'nda kararlaştırılacağını ve bu başarılı barışın Sir Charles Harrington'un taktikleriyle sağlandığını belirtip, şu şekilde yorumunu sürdürdü:

⁴⁰ N.S., Ekim 1922, s.4-5.

"Nelson Trafalgar'ı tek gözünü kullanarak kazanması gibi, Harrington da Çanakkale'de kazandı, şüphe yok ki eğer o iki hafta önce Kabine'nin aldığı kararları uygulaysaydı, biz şimdi Türkler ile savaştaydık"⁴¹ "Tabiidir ki bu durumda Mr. Lloyd George Yugoslavya'ya ve İngiliz Demiryollarına gönderilen ultimatom ve manifestoları görmeksizin barışı kendinin sağladığını düşünecektir, eğer Daily Cronicle'da belirttiklerinizi yerine getirseydiniz düşünmekten nefret ederdiniz? Fakat İngiliz halkı Mr. Lloyd George'u tanıyor, onun Çanakkale'deki barış çabalarını ve Yakın Doğu'da üç yıldır yaptığı beceriksizliğini kaydetmesini bekliyor" "Hükümetin taraftarları Anadolu'da muzaffer Türklerin sözde yaptıkları katliamları abartıyorlar ve savaşa girmelerine sebep olarak ta Trakya'nın aynı kaderi paylaşmasını önlemek olduğunu söylüyorlar. Bu temelsiz bir delil. İddiaların aksine Kemal'in orduları Anadolu'da iyi davranmışlardır". Dergi, bu yorumuyla Lloyd George'un yeni bir savaş girişimini sert bir şekilde eleştirirken katliam iddialarını da güvenilir bulmamaktadır. Lloyd George'un, İzmir'i Türkleri yaktığını ileri süren sözlerini ele alan dergi "Amerikan ve İngiliz kaynakları İzmir'i Anadolu'da ödül kazanaların değil, fakat o kıyılardan dönmek üzere kaçan Yunanlılar tarafından yakıldığını vurguladığını" ve Yunanlıların Batı Anadolu'yu yakıp, yıktığını, sivil halkı katlettiğini belirtilip, "Ne bu katliamların ne de Ermenistan'da ve Pontus'da şüphe götürmez Türk katliamlarının savunucusu değiliz. Bu durumda bir tarafı kınayıp, diğer tarafı yüceltmek yanlıştır. Katliam çılgılığı, Yakın Doğu değerlendirilmesinde tartışmaların en saması olacaktır" diyerek yorumunu tamamladı ve "Boğazların serbestisinin Ölü Deniz'e (Dead Sea) kumanda etmek kadar önemli olduğunu dikkati çekerek ileriye dönük uyarıda bulundu"⁴². Dergi aynı sayısının içinde konuyu "Ölü Denizin Kumandası" başlığı altında daha ayrıntılı bir şekilde ele aldı.

"Ölü Denizin Kumandası" başlıklı yazıda Lloyd George'un kötü politikasının, İngiliz, Fransız, İtalyan, İşçi Parti ve Serbest Liberaller dahil herkesi etkilediğini ve şimdi de "hatalarını örtmek için bir bulut yaratmak istediğini, ne zaman ne yapacağını belli olmadığını" belirten dergi, Lloyd George'un Birinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında zafer kazandığı zaman "Türklerin Avrupa'dan kovulması gereken sefil, alçak, menfur, işgal ettikleri topraklara kanser getirenler, kanlı çarıklarıyla girdikleri bereketli top-

⁴¹ Harrington, Eylül 1922'de Lloyd George'un savaş çıkartmaya yönelik telgrafını işleme koymamakla barış kapısını açmıştı.

⁴² N.S., 14 Ekim 1922, s.33.

rakları kurutanlar” olduğunu iddia ettiğini “Türklerin cezalarını çekeceği günün geleceğini” söylediğini; Zaferden umudunu kesinci Türkleri Trakya ve İstanbul’dan çıkartmaya niyetleri olmadığını” açıkladığını; Milletler Cemiyeti etkisinin azalması ve İngiltere’nin duruma hakim olması üzerine de, 1920 Şubat’ında yaptığı açıklamalarında ise Yunanlıların Anadolu’yu ele geçirmek için kışkırttığını ve Yüksek Konsül’ün de onu dinlediğini, olaylar tersine dönüp Milletler Cemiyeti bir kez daha Boğazların koruyucusu durumuna gelince, Kemal’i dost olduğumuza ve onları Trakya’dan atmak istemediğimize inandırmaya çalışıldığını, Kemal’in akıllı bir politika ile kuşu elinde tuttuğunu, Chicago Tribün’den John Clayton’a yaptığı açıklamadan alıntıyla “Mr. Lloyd George’un sözlerine inanmamalı veya güvenmemelidir” sözleriyle de Lloyd George’un tutarsız bir politikacı olduğunu belirtti. Boğazlar konusun ele alan dergi, 1915’de Anzaklar’ın Boğazların İngiltere’ye kazandırmak için savaştığını, 1915-1917 arasında Boğazlar’ın serbestisi demenin Rusya’ya verilmesi anlamına geldiğini hatırlatarak; barış zamanında Boğazların ticarete hep açık kaldığını, önemli olanın savaş zamanı burayı Milletler Cemiyeti’nin denetleyip denetlemeyeceğini yineledi. Dergiye göre, Lloyd George’un yanlış politikası yüzünden Türkler Avrupa’ya geri döndüler, barışın gecikmesi sebebiyle binlerce Yunanlı ve Türk öldü, İngiliz İmparatorluğu yeni bir savaşın eşğine geldi ve bütün bunlar on milyon İngiliz pounda mal oldu. Geçen yıl (1921 Ağustos’unda) Lloyd George, Mareşal Foch ve Sir Henry Wilson’un uyarılarına rağmen Yunanlıların Ankara’yı almalarını istemişti. Lloyd George’a güvenilmezdi. Ama yine de İngiltere’nin prestijini kurtaracak bir barış sağlanmamalıydı⁴³. 21 Ekim 1922’de New Statesman “Kanada ve Yakın Doğu Krizi” başlıklı yazısında da yine Lloyd George’u eleştirerek Kanada’nın, 1919’dan beri Downing Street’in politikasını beğenmediğini, Lloyd George’un Yakın Doğu politikasına şüphe ile baktığını belirtip, her Kanada’nın, Birinci Dünya Savaşı’na haber verilmeden nasıl girdiğini sorduğunu hatırlattı⁴⁴.

Lozan Konferansı ve Gelişmeler

Lozan görüşmelerinin başlaması, Türkiye’nin varlığını ve Birinci Dünya Savaşı’nın galiplerinin Türkiye’yi mağlup edemediklerini, Almanya Avusturya, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan’a dikte ettirdikleri anlaşmalar imzalatanların Anadolu’nun içinden doğan Türk Milliyetçi hareketine ye-

⁴³ N.S., 14 Ekim 1922, s.36-37.

⁴⁴ N.S., 21 Ekim 1922, s.67-68.

nildiklerini gösteriyordu. Lloyd George aleyhindeki yazısını sürdüren New Statesman, 1 Kasım 1922'de "Zafer sarhoşu Kemal'den Akli Başında Kemal'e" başlıklı yazısında, İngiliz seçimlerinin üzerinde Doğu tehlikesi bulunduğunu ve bunun da sorumlusunun Lloyd George olduğunu yineledi. İngiliz politikacılarının Türklere karşı birleşmediklerini belirtti. Türkiye'de Saltanat'ın kaldırılması ve bunun Hindistan veya İngiltere'nin egemenliği altındaki herhangi bir müslüman ülkeyi etkilerse İngiltere'nin birşeyler yapması gerektiğini belirterek endişelerini dile getirdi. Halifelik olayına Hıristiyanların karışmasının tehlikeli olacağını, İtilâf Devletleri Türkiye'yi terk edecekleri için bu konuda talepte bulunmayacaklarını hatırlatan dergi, Refet Paşa'nın İstanbul ve Boğazlar yönetimi konusunda ve Kapitülasyonlar ile karma mahkemelerin aleyhinde konuşmasını, yabancı postahanelerin kapatılmasını emretmesini, gümrük vergilerini arttırmasını, vergilerin Osmanlı hazinesine verilmesini yasaklamasını anlaşma hükümlerine aykırı bularak eleştirdi. Refet Paşa'nın İtilâf Kuvvetlerinin İstanbul'da bulunmalarına karşı demeci ve T.B.M.M adına aldığı yönetimle ilgil kararlar özellikle İngiltere'yi endişelendiriyordu. Türklerin Kapitülasyonların kaldırılması isteklerini başta Fransa olmak üzere, bütün Avrupa Devletlerini kızdıracağını ileri süren New Statesman, Türklerin kararlı ve güçlü olduklarını da kabul ediyordu. New Statesman Sev'e karşı Türklerin haklılığını savunduğunu hatırlatarak, "Ankara politikası şimdi zafer sarhoşluğu ile dolu bir milliyetçiliğe dönüştü ve Lord Curzon'un çarşamba günü söylediği gibi, bu sarhoşluk hemen hemen yok edici karakterde"dir demekte, Avrupa ve İngiltere'nin şu anda Türkiye'ye müdahale edecek ne isteği ne de gücü bulunmadığını, "Türkiye'nin bağımsız ve güçlü bir devlet olması"na kimsenin artık karşı olmadığını belirterek, Mezopotamya, Suriye sorunlarından uzak kalmasını öneriyordu. Diğer yandan, Türkiye'nin üzerine gidilmesinin de Mezopotamya, Suriye, Filistin ve Mısır'da karşılıklara yol açacağına dikkati çekiyordu. Çanakkale krizinde provakasyonun durdurulmasını isteyen New Statesman, Manchester Guardian gazetesinin, Fransa'nın Türkiye'deki ekonomik çıkarlarını tehlikede olduğunu ileri süren yazısına değinerek, Türkler bir kaç gün sabrederlerse bu kararlı tutumları ile çaresiz durumda bulunan Fransa ve İtalya'ya karşı Kapitülasyonlar konusunda istediklerini kabul ettireceğini ileri sürdü. İtilâf Devletlerinin Türkiye karşısında güçsüzlüğünü gözler önüne koyuyordu⁴⁵. Türklerin ne istediklerini acı bir şekilde öğrendiklerini belirten New Statesman 25 kasımında Rusların istediklerini bilmediklerini, Lenin'in Dünya Bolşevik Dev-

⁴⁵ N.S., 11 Kasım 1922, s.164-165.

rimi isteyebileceği endişesini dile getirirken, Lozan görüşmelerinin tehlikeli boyutlara ulaşmakta olduğuna dikkati çekti⁴⁶. Lozan görüşmelerine sürekli geniş yer ayıran dergi, görüşmelerde ele alınan konularda yorumlarını yine gerçekçi ve tarafsız bir biçimde vermeye çalışıyordu.

2 Aralık'da dergi, Yunanistan'da beş bakanın idamını adli bir hata olarak ele alıp, bakanların hatalarını başlarıyla ödemelerinin doğurduğu endişeyi belirtirken, İngiltere'yi yönetenlerin de aynı durumla karşı karşıya kalabileceklerini biraz da alaylı bir şekilde ileri sürdü. İngiltere'nin bu olayla ilgili olarak Atina'daki diplomatik temsilcilerini geri çekmelerini aptalca bir olay olarak değerlendiren New Statesman, Fransız, Amerikan, İtalyan ve diğer devlet temsilcilerinin orada kalacağını belirterek, Lord Curzon'u açıklamaya çağırdı. Boğazların ticaret gemilerine serbest ve savaş gemilerine kapalı olmasının Türkiye ve Rusya tarafından uygun görüldüğünü, Karadeniz'in bir Rus gölü olmasını istemeyen İngiltere'ce kabul edilmediğini belirten New Statesman, A.B.D.'nin Lozan'da bulunduğu temsilcisi Mr. Hughes'un, Boğazlar konusunda ve diğer konularda ülkesinin elde ettiği haklardan vazgeçmediği yolundaki açıklamasını ele alarak, "A.B.D sorumluluk kabul etmeden burnunu sorunlara sokmaktadır" diyerek eleştiriyor ve Saltanat'ın kaldırılmasının Hint Müslümanları'na büyük bir darbe vurduğunu, üç yıldır "Türk Halifesi"ni savunmak için çalıştıklarını ve onlara göre bu kararın hatalı bulunduğunu belirtti. Hindistan'da İngiltere'ye karşı oluşan pasif direnişe dikkati çekti⁴⁷. Aynı gün "Lozan Uyarısı" başlıklı yazıda iyimserlerin görüşlerini ele alarak, "Türkler uzlaşmaya razıdılar, İtilâf cephesi yeniden kurulamaz, Balkan Devletleri uzlaşma eğilimindedir ve Rusya sert notasına rağmen hizaya gelecektir. Sonuçta güçlkle yenilecektir" görüşlerinin Lozan uyarısını yansıtmadığını belirtti. Tartışmalarda şu sıra en önemli konunun Batı Trakya'nın Bulgaristan ve Türkiye'nin çıkarlarının tersine Yunanistan'a verilmesi'nin yanlış bir karar olduğunu, Türkiye'nin plesibit isteyen önerisinin kabul edilmesi gerektiğini, Yunanistan'ın buraya egemen olmasının tehlikeli olacağını, çünkü 1920'den beri burayı yöneten Yunanlıların Türk ve Bulgarlara zulmettiğini, katliam yaptıklarını, Bulgar kilise ve okullarını kapattıklarını, Bulgar öğretmen ve papazlarını kovduklarını ve ulusal çıkarlar bulunduğunu ve bunların bir kaç saatlik yuvarlak masa görüşmeleriyle çözümlenemeyeceğini ileri sürüp, şu öneriyi getirdi: "Batı Trakya kurula-

⁴⁶ N.S., 25 Kasım 1922, s.225-226.

⁴⁷ N.S., 2 Aralık 1922, s.253-255.

cak uluslararası bir yönetimle özerk duruma getirilebilir. Türkiye ve Yunanistan arasında tampon bir bölge olabilir. Bulgaristan için gereken liman sorunu çözümlenebilir. Azınlıklara karşı katliam böylece engellenir". Bu önerileri getiren dergi, "Neden bu yapılmadı." sorusunu sorarak Nawilly Antlaşması'nın da böylece düzelmiş olacağını, ama Yunanistan lehine alınacak kararın bölgede sorunu çözemeyeceğini "ki batı Trakya"da sedirin altına sürülmüş olur" diyerek, sorunun sonraki yıllarda tehlike yaratacağını ileri sürdü⁴⁸. İngiltere'nin izlediği Doğu Politikasının yanlışlığına tekrar dikkati çeken dergi, "İngiltere'nin kendi prensiplerini çiğnediğini belirtti. "Beş yıl önce self-determinasyon prensiplerine saygı duyuyorduk. Gerek düşünce gerekse kelime bazı değişmelere uğradı" diyerek, bunun çiğnendiğini belirtti. Boğazların İngiltere ve Rusya arasında uzun bir geçmişi olduğunu hatırlatan dergi, kapitülasyonların sürmesini, "Türkiye Türklerindir diyen Ankara'daki fanatiklerin" ülkeyi yabancılar için yaşanmayacak hale sokmalarının barışın sağlanamamasını sebep olacağı, azınlıklara verilecek garantiler konusunda Batılıların ödün vermemesini savundu⁴⁹. Mezopotamya mandasının İngiltere için sorun olacağını hatırlatan dergi, Avrupa'da uygulandığı gibi Asya ve Afrika'da da "self-determinasyon"un uygulanmasını, bu konuda ulus egemenliğini dayalı bir yönetimi seçme bakımından Çekoslovakya, Polonya, İrlanda Mısır'da ve hatta Arnavutluk'da bunun başarılı olduğunu ileri sürerek saldırgan bir milliyetçilik politikasının ise tehlikeli olacağını belirtti. Güney Doğu Avrupa ve Anadolu'da barışın Rusya ve batının aptalca kayıtsızlıklarını bırakmalarına bağlı olduğunu söyleyen dergi, "Bizim bir 'Pax Romana" uygulayacak ne hakkımız, ne de yeteneğimiz vardır, ama bizim milliyetçiliği uygun sınırlarda koruma hakkımız vardır" görüşüyle Türkiye'nin Musul üzerinde isteklerinin haklı olmadığını, "Irak Araplarının self-determinasyonu onları eski yöneticilerinin yönetimi altına koymakla sürdürelemez" sözleriyle ve İngiltere'nin oradan çekilmesi halinde kalkınmanın duracağını ve kargaşanın başlayacağını ileri sürerek, petrolün İngiltere, A.B.D için önemine değiniyor, "İngiltere mandaterliğini kaldırsa da bölgeden petrol elde edebilir" sözleriyle kötü ve kaba emperyalist biçimleri eleştirdi⁵⁰. 16 aralıkta Lozan

⁴⁸ Batı Trakya sorunu günümüzde hala zaman zaman tehlikeli boyutlara ulaşarak sürdü. Derginin yorumlarının gerçekliği dikkat çekmektedir.

⁴⁹ Dergi Türkiye'nin tezini tam anlayamadığı için Kapitülasyonların kaldırılmasının, azınlıklara karşı baskı aracı olacağını zan ediyor olmalı.

⁵⁰ N.S., 2 Aralık 1922, s.256-257. Fanatik milliyetçiliğin ve işgalci sömürgecilğin karşısında yorum yapan bu yazı İkinci Dünya Savaşı'nı da bir bakıma önceden haber veriyordu.

konusunu veren dergi, azınlıklar konusunun ciddiyetine dikkati çekti ve Lord Curzon'un Türklerin hassasiyetini dikkate almadığını, İsmet Paşa ile bu sebepten sert tartışmalara yol açtığını, "Türkiye'nin haklı olarak kendi egemenliğine karışılmasına izin veremeyeceğini, istemeyenlerin ülkeyi terk edebileceği" gibi sözlerine yer veren dergi mübadele anlamını gördüğü bu görüşü beğenmediğini belirtti. Türklerin kendi topraklarında bir "Ermeni Millî Vatanı" kurulmasına izin vermeyeceklerini, ama İsmet'in bunun dışında uzlaşma sağlanacak bir görünüm verdiğini yazdı⁵¹. New Statesman Dergisi 6 Ocak sayısında. Kapitülasyonlar ve azınlıklar sorunları yüzünden Lozan görüşmelerinin sertleştiğini ve Lozan'ın tehlikeye girdiğini yazdı ve 27 Ocak'ta da Lozan görüşmelerinin kesildiğini duyurdu⁵².

New Statesman'ın görüşmelerin kesilmesi konusunu 3 Şubat 1923 günü "Yakın Doğu'daki Tehlike" başlıklı yazısında geniş bir şekilde ele aldı. "Lozan'da uzlaşmaz bir Türkiye ortaya çıkmıştır" diye sorumluluğu Türkiye'ye yıkan dergiye göre "Fransızlar kötü arkadaş, Ruslar hoşnutsuz, şüpheci, Yunanlılar bir zamanlar onları kullanan İngilizleri çıkarıcılar olarak değerlendiriyor. Fransız basını İtilâf birliği'nin bozulmasını istiyor ve İngilizlere sadık olan M. Barrere'in görevden alınıp, yerine şüpheli M. Bompard'ın getirilmesi bunu göstermektedir." Konferansın kesilmesini ve Türkiye'nin bu kadar sert davranmasını İtilâf Devletleri arasındaki anlaşmazlıklara bağlayan, Türkiye'nin açgözlülük ile yağmalanmasının ve Sevri'nin Türk milleyitçiliğini kamçıladığını ve "Mr. Lloyd George'un Yunanlılara çılgınca duyduğu aşkın ona bir canavar haline getirdi"ğini, Lord Curzon'un Türklere karşı hoşgörülemez davranışının yanısıra, Türklere karşı bir koz olarak kullanılabilir Ruslar'ın kaybedilmesine sebep de olmadığını ve bunun sonucunda da Türklerin kaybedilmesine sebep de olmadığını ve bunun sonucunda da Türklerin uzlaşmaz bir tutum içine girdiğini belirtti. Dergi, özellikle Musul sorununda Türklerin isteklerinin İngiltere ile arasındaki en önemli sorunu olduğuna ve esasta Lozan'ın bu sebebe bağlı olarak Türk İngiliz uyuşmazlığı sebebiyle kesildiği görüşünü savunarak, Türklerin Mezopotamya'daki İngiliz mandaterliğini red etmesinin, diğer yerlerdeki mandaterlikleri de kabul etmeyecekleri ve dolayısıyla Birinci Dünya Savaşı ile yitirdikleri yerleri geri isteyebilecekleri sonucunu doğuracağını ileri sürüp, bu konuda Lord Curzon'u haklı bulmaktadır. Diğer yandan İngiltere'nin yalnızca petrol gerekçesiyle Mezopotamya'da

⁵¹ N.S., 16 Aralık 1922, s.1.

⁵² N.S., 6 Ocak 1923, s.393, 27 Ocak 1923, s.470.

kalmasının haklı bir yönü olmadığını, petrolün her şekilde sağlanabileceğini ileri sürüp, İngiltere'nin Musul'da bulunuşunun Kral Faysal ile yapılan anlaşma ve Milletler Cemiyeti'nin verdiği mandaterlik haklarına dayalı olduğunu savunan dergi, Türkler ile yeni bir savaşta da İngiltere'nin yalnız kalacağını belirtip Türklerin de esasta savaş istemediklerini, savaşı bir bekleyişle Musul'un bir ödül olarak Türkiye'ye bırakılabileceğini bir öneri olarak belirtti⁵³.

10 Şubat 1923 tarihli sayısında "Lozan ve Sonucu"⁵⁴ başlıklı yazısında konuya tekrar geniş yer ayıran New Statesman Dergisi, İsmet Paşa'nın İngiltere ile ayrı bir barış için öneriler yaptığını belirtip, Musul ve Kapitülasyonlar sebebiyle Lozan'ın kesildiğini hatırlattı ve Paris gazetelerinin yorumlarına göre Lord Curzon'un politikası sebebiyle İngiltere'nin uyuşmaz, Fransa'nın ise barış yanlısı bir görünüm sergilediğini, Lord Curzon'un, Lloyd George'un günâhkar halefi olarak elâleme rezil olduğunu, diğer taraftaki Paris gazetelerinin ise Lord Curzon'un başarılı bulduklarını belirtti. Kapitülasyonlar konusunda Paris basınının eleştirilerine yer veren dergi, Fransız tüccarlarının bu sebeple Türkiye'ye ticaret yapmamak endişesinde olduklarını, gümrük vergilerinin yükselmesinin ticareti tehlikeye sokacağı, bunun Türkiye'nin de fakirleşmesine yol açacağı görüşünü taşıdıklarını yazdı. Türkler, malî ve ekonomik maddelerin kabul edilmemesinin kendilerinin tutsak olmasına ve ülkelerinin sömürülmesine yol açacağını, Osmanlı Devleti'nin geçmişte yapmış olduğu tüm anlaşmaları geçersiz saydıklarını açıkladıklarını hatırlatarak bu yoldaki istekleri red ettiler. Öyle anlaşılıyordu ki Batılılar Türklerle eşit şartlarda anlaşma imzalamayı bir türlü içlerine sindirmiyorlar ve Osmanlı Devleti'nden aldıkları imtiyazları sürdürmek için direniyorlardı. Dergi Lord Curzon ve İsmet Paşa arasındaki rekabete de göz önüne alarak, her iki tarafın da gerçekte savaş istemediklerini, geçen on bir hafta içinde savaş istenmediğinin anlaşıldığını ve sonunda er veya geç barışın imalanacağını savundu. Türklerin İngiltere'ye güvenmesini, Fransa'nın da Yakın Doğu'da kendi hesabına oyun oynamamasını belirtip, İngiltere'nin Musul için savaşa gitmeyeceğini ileri süren dergi, Türklerle yapılacak dürüst bir barışı savunuyordu.

Lozan görüşmelerinin kesilmesi hem Batı kamuoyunda, hem de Türkiye'de iyi karşılanmadı. Türkiye Şubat 1923'de İzmir İktisat Kongresi ile Batı'ya bir anlamlı mesaj verirken, İngiltere'de de havanın değişmesi ve

⁵³ N.S., 3 Şubat 1923, s.506-507.

⁵⁴ N.S., s.533-535.

“köprünün altından suların akması” yeni bir umut olarak belirdi ve 23 Nisan 1923’de Lozan’ın ikinci dönemi bu hava içinde başladı. New Statesman Dergisi 28 nisanda Lozan’ın sükûnet içinde açıldığını, Lord Curzon’un Türkleri rahatsız etmemek için Lozan’a gelmediğini, Türklerin Bolşeviklerle ilişkilerinde dikkatli, fakat bir destek olarak ta kullandıklarını ima ederek, Chester projesinin⁵⁵ nasıl sonuçlanacağını bilmediğini belirtti. Chester projesi hem Fransızları hem de İngilizleri tedirgin etmiş görünüyordu. Dergi, son dönemde Fransa’nın hem Orta Doğu’da hem de Avrupa’da prestij kaybettiğini de ileri sürerek Türklerle iyi geçinmek zorunda olduklarını hatırlattı⁵⁶.

Lozan’ın ikinci dönemi, birinci dönem karar heyecanlı ve etkili olmadı. Basın daha az ilgi gösterdi. Artık savaş havası esmiyordu ve barışın er geç imzalanacağı anlaşılıyordu. New Statesman, 14 Temmuz 1923 günlü sayısında “Türk Barışı” başlık yazısında konuya geniş yer verdi. Barış görüşmelerinin olumlu geliştiğini ve sonucun yakın olduğunu, en mükemmel olmamakla beraber, geri kalan önemli (Musul, Borçlar, Mübadele gibi) sorunlar kalmasına rağmen çözümün sağlandığını belirten New Statesman, Fransa ile olan Borçlar sorununu kısaca verdikten sonra İngiltere’yi asıl ilgilendiren şeyin Irak sınırı olduğunu belirtti. Dört yıl önce herşeylerini yitirmiş olan Türklerin Lozan’da büyük bir zafer kazandığını ileri süren dergi, anlaşmanın maddelerini inceleyerek, “kim ne kaybetmiştir, ne kazanmıştır?” sorusunu sorduktan sonra, “Yunanistan ağır bir yenilgiye uğramıştır” dedi ve İngiltere ve Fransa’nın da büyük prestij yitirdiğini yineledi. Dergi, Türkiye’nin savaşı kazanmasının aslında İngiltere’nin aleyhine olmadığını, iyi bir politika izlenerek Türklerle sağlanacak iyi ilişkilerin olumlu sonuç vereceğini, Batının Doğu’daki çıkarlarını aptalca politikaları yüzünden yitirdiğini, dürüst bir politika ile herşeyin düzelebileceğini ve Türk düşmanlığının bir şey sağlayamayacağını yazdı. Dergi’nin yorumlarının gerçekleştiği sonraki yıllarda daha iyi görüldü⁵⁷.

New Statesman Dergisi, 11 Ağustos’da A.B.D’nin Lozan’da Türkiye’nin aleyhine tutumuna ve A.B.D’nin Orta Doğu’da Türkiye aleyhine tutumuna A.B.D’nin Orta Doğu’da çıkar peşinde koşan politikasını anla-

⁵⁵ T.B.M.M, A.B.D’nin petrol-demiryolu projesi olan ve II. Meşrutiyet döneminde ilk kez önerilmiş olan Chester projesini Nisan 1923’de Lozan’ın ikinci toplantısından hemen önce kabul ederek batılılara ekonomik bir yeşil ışık yakması.

⁵⁶ N.S., 28 Şubat 1923, s.1.

⁵⁷ N.S., 14 Temmuz 1923, s.408-409.

tıp, Türkiye ile Birleşik Devletler arasında 6 ağustosda barışın imzalandığını bildirdi. Başkan Wilson'un "1917'de Türkiye'ye savaş açmaları için hiç bir sebep olmadığı" şeklinde ki sözleriyle gelişmeleri açıkladı⁵⁸.

3 Kasım 1923'de Türkiye'de cumhuriyetin ilânını duyuran dergi, "Peygamber'in halefinin artık İstanbul'da oturmaktan ve başparmağını boşyere oynatmaktan başka yapacak hiç bir şeyi yoktur" diyerek, cumhuriyetin ilânını olumlu bir hareket olarak görmekte, bu kararların Hindistan'daki sofu Müslümanların hislerini incitmekten başka bir etkisi olmadığını ve oyunları bozduğunu belirtti. Artık bundan sonra Sultan'ın (halife kast ediliyor) Mustafa Kemal'in elinde bir oyuncak olacağını ileri sürüp, ittihatçıların İstanbul'da sürekli bir şekilde ve ortamdan yararlanarak muhalefet yaptıklarını, Cumhurbaşkanı olarak İsmet Paşa'nın ülkenin çok büyük sorunları karşısında işlerinin çok güç olduğuna dikkati çekti.

⁵⁸ N.S., 11 Ağustos 1923, s.509.